

ОЦЕНКА И НАСОЧУВАЊЕ НА ПОТЕНЦИЈАЛИТЕ НА ИНИЦИЈАТИВАТА „ОТВОРЕН БАЛКАН“

СКРИНИНГ НА ИНИЦИЈАТИВАТА „ОТВОРЕН БАЛКАН“ – АНАЛИЗИ НА ЗЕМЈИТЕ

Центар за економски анализи - ЦЕА

мај 2023 година, Скопје

Финансиската поддршка е обезбедена од страна на Open Society Foundations

- Проект:** Оценка и насочување на потенцијалите на иницијативата „Отворен Балкан“
- Имплементиран од:** Центар за економски анализи – ЦЕА Скопје
- Наслов:** Скрининг на иницијативата „Отворен Балкан“ – анализи на земјите
- Автори:** Експерти од земјите (по азбучен редослед):
Албанија: Мерита Тоска
Босна и Херцеговина: Аднан Церимагиќ
Косово: Рамадан Илџи
Црна Гора: Институт за претприемништво и економски развој
Северна Македонија: Центар за економски анализи: Стефан Ристовски
Србија: Центар за напредни економски студии

Изработката на оваа студија е поддржана од Фондацијата „Отворено општество“ преку Проектот „Оценка и насочување на потенцијалите на иницијативата „Отворен Балкан“ спроведуван од ЦЕА.

Ставовите искажани во овој документ не секогаш ги одразуваат ставовите на Фондацијата „Отворено општество“.

Репродукцијата е дозволена за некомерцијални цели под услов да се наведе изворот.

Импресум

Наслов: Скрининг на иницијативата „Отворен Балкан“ – анализи на земјите

За Издавачот: Марјан Николов
Центар за економски анализи - Скопје
Бул. Јане Сандански 63/3
1000 Скопје

Уредник: Марјан Николов

Автори: Експерти од земјите (по азбучен редослед):
Албанија: Мерита Тоска
Босна и Херцеговина: Аднан Церимагиќ
Косово: Рамадан Иљази
Црна Гора: Институт за претприемништво и економски развој
Северна Македонија: Центар за економски анализи, Стефан Ристовски
Србија: Центар за напредни економски студии

Наслов на оригинал: Screening of the Open Balkan Initiative – Country Analyses, преведено од англиски на македонски јазик

Преведувач: Светлана Трајковска

Оваа публикација е бесплатно достапна на:

<https://cea.org.mk/proekt-otsenka-i-nasochuvane-na-potentsijalite-na-initsijativata-otvoren-balkan/>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

341.232(497-15)(047.31)

СКРИНИНГ на иницијативата „Отворен Балкан“ : анализи на земјите =
Screening of the Open Balkan Initiative : country analyses / Мерита
Тоска... и др. ; преведувач од англиски на македонски јазик Светлана
Трајковска. - Текст во ПДФ формат, содрж. 59 стр., илустр. - Скопје :
Центар за економски анализи – ЦЕА, 2023

Начин на пристапување (URL):

<https://cea.org.mk/proekt-otsenka-i-nasochuvane-na-potentsijalite-na-initsijativata-otvoren-balkan/>.

- Фусноти кон текстот. - Наслов преземен од екран. - Опис на изворот на
ден 06.05.2023 год. - Останати автори: Аднан Церимагиќ, Рамадан Иљази,
Стефан Ристовски. - Оценка и насочување на потенцијалите на
иницијативата „Отворен Балкан“ Финансиер: Open Society Foundations

ISBN 978-608-4731-72-6

1. Тоска, Мерита [автор] 2. Церимагиќ, Аднан [автор] 3. Иљази, Рамадан
[автор] 4. Ристовски, Стефан [автор]

а) Иницијатива „Отворен Балкан“ -- Имплементација -- Западен Балкан --
Истражувања

COBISS.MK-ID 60573189

Цели, опсег и методологија

Целта на оваа истражувачка задача, во согласност со Описот на задачите, е да се приберат и анализираат информации од националните институции (собранија, влади, регулаторни тела) кои се однесуваат на агенди, сесии, секторски стратегии и други, вклучително интервјуа со политички чинители (влада и собранија) со цел да се утврди дали тие го имаат „Отворен Балкан“ во својот фокус. Хипотезата е дека направените политички заложби треба да се пренесуваат вертикално кон граѓаните и во полза на граѓаните преку јавната администрација и нејзините политички инструменти. Студијата утврдува земја по земја дали постои политичка волја и административен фокус кон областите на соработка во согласност со иницијативата „Отворен Балкан“ и дали политичката волја се спроведува или е планирано да се спроведува административно во полза на граѓаните од земјите на Западен Балкан.

Студијата вклучува прибирање и анализа на податоци од јавно достапни документи преку веб-локациите на институциите, изработени и објавени од страна на националните институции, трговските комори, академиците и граѓанскиот сектор. Со испитување на документите, студијата ја идентификува политичката рамка и конкретните чекори што земјите и нивните национални институции ги направиле или се обврзале да ги направат во однос на ИОБ и/или други регионални иницијативи за интеграции од сличен карактери. Документите што беа анализирани вклучуваат меѓународни договори, национално законодавство, секторски стратегии, стратешки планови и годишни работни програми на национални институции, јавни говори и објави за печат на претставници на институции, научни трудови и извештаи. Дополнително, беа спроведени и интервјуа со претставници на национални институции, трговски комори, академици и претставници од граѓанскиот сектор.

Извештајот е уреден во два дела. Првиот дел ги прикажува позициите на земјите од Западен Балкан, претставени се наративот и аргументите за и против учеството во ИОБ од страна на владата и другите засегнати страни. Прикажани се можностите или заканите кои се идентификувани во однос на ИОБ, заедно со стратешкиот пристап, одлука или намера на земјата да се приклучи или да остане надвор од ИОБ и позициите за други регионални иницијативи како што е Заедничкиот регионален пазар (ЗРП).

Вториот дел е поделен на политички области поврзани со шест трилатерални договори и два билатерални договори, како и четири трилатерални и четири билатерални Меморандуми за разбирање. Рамката за анализа е организирана во политички области коишто се предложени од страна на ИОБ, во три пошироки области – слободно движење на стока, слободно движење на луѓе, работници и услуги и други области на соработка.

Област на соработка	Посебни области на соработка	Договори и Меморандуми за разбирање на „Отворен Балкан“
Слободно движење на стока	Заемно признавање на Овластени економски оператори	Договори за заемно признавање на одобренија за сигурност и безбедност на овластени економски оператори (ОЕО) Билатерални АЛБ-МКД-СРБ
	Заемно признавање на ветеринарни сертификати, сертификати за безбедност на храна и на добиточна храна и фитосанитарни сертификати	<u>Договор за соработка во областа на безбедност на храна, на добиточна храна и фитосанитарната област во Западен Балкан</u>
	Соработка за безбедност на храна и прехранбени производи	Договор во областа на механизмите за безбедност на храна во Западен Балкан
	Интеграција за системи на наплата	Меморандум за разбирање за М-Таг наплати на патарини Северна Македонија - Србија
	Прекугранично царинење и инфраструктура	Меморандум за разбирање за мерките за подобрување на движењето на луѓе и стока Северна Македонија - Србија

Слободно движење на луѓе, работници и услуги	Пристап до пазари на труд	<u>Договор за условите за слободен пристап до пазарите на труд во Западен Балкан</u>
	Електронска идентификација на граѓани и пристап до услуги на е-влада	<u>Договор за заемно поврзување на шемите за електронска идентификација на граѓаните во Западен Балкан</u>
		<u>Договор за соработка во Западен Балкан во областа на заемно признавање на дипломи и научни степени издадени од високообразовни институции и други овластени институции</u>
	Регионална соработка во областа на туризмот	Меморандум за разбирање за соработка во областа на туризмот во Западен Балкан
	Регионална соработка во областа на културата	<u>Меморандум за разбирање за културната соработка во Западен Балкан</u>
	Регионална соработка во кинематографија и аудиовизуелна уметност	<u>Меморандум за разбирање за соработка во областа на кинематографијата и аудиовизуелната уметност во Западен Балкан</u>
Други области на соработка	Соработка меѓу даночни органи	<u>Меморандум за разбирање за соработка на даночната администрација во Западен Балкан</u>
	Граѓанска и заштита на животна средина	<u>Договор за заштита од катастрофи</u> <u>Оперативен план за цивилна заштита</u>
	Регионална соработка во областа на енергетиката и рударството	Меморандум за разбирање во областа на рударството и енергетиката Албанија - Србија; Србија - Северна Македонија

Регионалната економска интеграција во Западен Балкан ги надминува границите на ИОБ. Со ова, анализата за секоја политичка област почнува со преставување на утврдената правна и политичка рамка за регионална интеграција. Извештајот ја разгледува интеракцијата меѓу обврските кои произлегуваат од договорите и Меморандумите за соработка на ИОБ во врска со друг регионален трговски договор, ЦЕФТА, или иницијатива, ЗРП. Анализата ги претставува релевантните програми и политички активности коишто се имплементирани или се планирани да бидат имплементирани во дадена политичка област од ИОБ, и за земјите кои учествуваат во ИОБ и за земјите што не учествуваат во ИОБ. Анализата ја вклучува тековната состојба во рамките на ратификацијата, донесувањето или одобрувањето и имплементацијата на договорите и Меморандумите за соработка на ИОБ.

Ограничувања на истражувањето

Ограничувањата на методологијата на истражувањето која е применета во презентираната студија произлегуваат од неколку аспекти. За едни, развојната природа на иницијативите за регионална интеграција, а особено ИОБ, значи дека се објавуваат нови иницијативи без какво било претходно известување т.е. и понатаму се потпишуваат нови договори и Меморандуми за соработка. Во однос на ова, некои политички области објавени од страна на ИОБ не беа земени предвид при изработката на алатките за прибирање податоци, особено Меморандумите за разбирање за системите за наплата и Меморандумот за разбирање за прекугранично царинење и инфраструктура објавени на последниот билатерален состанок меѓу Северна Македонија и Србија. Освен тоа, дури и иницијативите кои се веќе објавени, како што е прикажано со истражувањето, сè уште се во рана фаза на имплементација. Оттука, напредокот со имплементацијата на договорите и Меморандумите за разбирање треба да се следи и по завршувањето на проектот.

Со оглед на тоа што истражувањето се заснова на јавно достапни ресурси, можеби релевантните документи не биле достапни или пристапни на веб-локациите на институциите заради нефункционалност на веб-локациите или необјавување на документи. Експертите од земјите ги користеа интеракциите при интервјуирање на претставниците на институциите со цел да побараат релевантен документ(и) за ова истражување. Иако само два документа беа добиени преку овој пристап. Иако на потенцијалните интервјуирани лица им беше понудена можноста

да не бидат снимани и нивните лични информации да не бидат поврзани со мислењата и споделените информации, постои општ недостиг на реакција од државните институции, особено во Албанија и Србија.

Вовед: Регионални иницијативи за економска интеграција во Западен Балкан - Преглед

Регионалната соработка меѓу земјите од Западен Балкан сочинува дел од билатералните и мултилатералните односи меѓу земјите од регионот и нивниот процес на пристапување кон ЕУ. Истражување од 2022 година укажува дека постојат најмалку 60 регионални организации и иницијативи кои ги опфаќаат економската соработка, доброто владеење, безбедноста и др., во кои учествуваат некои или сите земји од Западен Балкан. Појавувањето на нови иницијативи во регионот не е невообичаено. Токму неодамна, четири од земјите од Западен Балкан (Албанија, Црна Гора, Косово, Северна Македонија) ја промовираа WB QUAD, платформа којашто промовира целосно усогласување со заедничките надворешни и безбедносни политики на ЕУ.¹

Економската интеграција не е исклучок од оваа практика. Во последните две децении неколку организации и иницијативи беа во центарот на вниманието. ЦЕФТА е единствениот правно обврзувачки договор кој ги вклучува сите земји од Западен Балкан, како и Молдавија. Во рамките на Берлинскиот процес, лидерите на земјите од Западен Балкан се согласија да го имплементираат планот за Регионалната економска област (REA), по кој ќе следува Акцискиот план за Заеднички регионален пазар. Овие планови/агенди, ги опфаќаат областите на трговија, инвестиции, дигитализација, индустрија и иновации и служат како најсеопфатна рамка за економска соработка и интеграција во регионот.

Албанија, Северна Македонија и Србија започнаа да ја имплементираат иницијативата „Отворен Балкан“ во 2021 година како платформа којашто промовира слободно движење на стока, луѓе, услуги и капитал во Западен Балкан. Земјите веќе ја сигнализираа нивната волја за забрзување на регионалната интеграција во 2019 година за време на неформалните средби, како дел од тогаш наречениот „Мал Шенген“. ИОБ беше прогласена како најсозреана иницијатива по потпишувањето на двата Меморандуми за разбирање и еден Договор во јуни 2021, на првиот Самит на ИОБ одржан во Скопје.

Структури за координација и имплементација

ИОБ се издвојува заради фактот што беше иницирана и нејзината имплементација е единствена одговорност на земјите учеснички, каде што шефовите на влада и релевантните министерства се редовно вклучени во координацијата и имплементацијата. Таквата координација се случува на неколку нивоа. Самитите на ИОБ служат како платформа за дијалог на високо ниво, при што лидерите прават процена на дотогашните достигнувања и ги објавуваат новите области за соработка. До денес, одржани се пет собири во согласност со „Мал Шенген“ и четири самити на ИОБ. Од септември 2022 година, не е одржан официјален самит на ИОБ. Наместо тоа лидерите на земјите се собираа на средби на ИОБ за време на здружените активности за

¹ ЕЗБ, „Четири земји од Западен Балкан отпочнаа со Платформата „100 % усогласеност со заедничката надворешна и безбедносна политика“ (03, 2023) <<https://europeanwesternbalkans.com/2023/03/29/four-western-balkan-countries-launched-100-alignment-with-cfsp-platform/>>.

промовирање на туризмот,² или на билатерално ниво за време на официјални посети.³ Според интервјуата, следниот самит се очекува да се одржи во Белград во мај или во јуни 2023 година. На сличен начин, самитите од Берлинскиот процес служат како платформа за координација на високо политичко ниво. За разлика од ИОБ, сите земји од Западен Балкан учествуваат во ЗРП. Лидерите на земјите ги придружува претставник на ЕУ и претставници на земјите членки за да ја проценат имплементацијата на Дополнителниот протокол на ЗРП на лидерските средби и/или министерските средби.

Советот за имплементација на ИОБ беше прогласен со задача да ја води и следи имплементацијата на активностите во рамките на иницијативата. Иако е повеќе од формална структура или тело, иницијативата сега ја координираат назначени национални координатори. Сите земји имаат назначено едно лице за оваа улога: во Србија тоа е Заменик-генералниот секретар на Владата на Србија, Северна Македонија има назначено Национален координатор за „Отворен Балкан“ и за регионални иницијативи, додека Албанија за оваа улога има назначено советници на Премиерот. Според спроведените интервјуа, улогата на координаторите е да ја олеснат и да ја забрзаат координацијата на релевантните министерства во однос на имплементацијата на потпишаните договори и Меморандуми за разбирање. Повеќегодишниот Акциски план за регионална економска област има утврдена структура, т.е. Шерпаси, со назначени претставници за секоја земја. Советот за регионална соработка и Секретаријатот на ЦЕФТА се вклучени во процесот, во однос на следење и техничка поддршка за имплементација на договорените активности. Донесувањето нови протоколи на Договорот го прошири опсегот и длабочината на либерализацијата на пазарот. Релевантните членови од Договорот и дополнителните протоколи, ја утврдуваат формалната структура за донесување одлуки, обврски и други нерешени области за соработка меѓу земјите од Западен Балкан и Молдавија.

Заклучоци и препораки

ИОБ се издвојува заради фактот што таа е првата регионална иницијатива за економска интеграција која ја отпочнаа и со неа раководат самите земји од регионот. Иницијативата „Отворен Балкан“ е создадена со амбиција да стане активен инкубатор за развој на соработка и координација во неинституционализирана средина за трите земји учеснички. Земјите учеснички ја сметаат за инкубатор што ќе ги донесе земјите на ниво кое ги пресликува четирите слободи на ЕУ. Не се смета дека е обврзувачка за земјите и не е конкурентна на други иницијативи туку напротив таа го поттикнува патот за постигнување на стратешките интереси на земјите кон целосно развиено членство во ЕУ и служи како порака од регионите дека овие земји сакаат целосно членство во ЕУ.

Земјите што учествуваат во иницијативата „Отворен Балкан“ ја сметаат за стимулатор за пристапување во ЕУ, за креатор на нова динамика.

Директното и редовното вклучување на лидерите на различни земји ја истакнува политичката волја на вклучените страни, одразена на стратешко ниво во владините програми и стратешки документи кои даваат приоритет на имплементацијата на оваа иницијатива. Во однос на структурата на имплементацијата, ИОБ се потпира на меѓуинституционалната координација на релевантните институции во однос на имплементацијата на потпишаните договори и Меморандуми за разбирање, како што се олеснети од страна на координаторите на ИОБ.

² Зоран Радосављевиќ, „Во Италија, Барање на три лидери од Западен Балкан за покренување на иницијатива „Отворен Балкан““ (3 април 2023) <<https://www.euractiv.com/section/politics/news/in-italy-three-western-balkan-leaders-praise-open-balkan-initiative/>>.

³ Влада на Република Северна Македонија, „Потпишани билатерални документи помеѓу владите на Србија и Северна Македонија - во фокус интересот на граѓаните и економиите на двете земји“ (31 март 2023) <<https://vlada.mk/node/32730>>.

Регионалната и националната соработка се засновани повеќе на *ад хок* состаноци отколку на структуриран дијалог меѓу основаните регионални и национални структури.

ИОБ не содржи стратешки план што го утврдува текот за соработка. Наместо тоа, таа периодично објавува нови приоритети. Во однос на транспарентноста, или недостатокот на истата, се забележа дека албанските органи се воздржуваат од објавување на потпишаните договори. Но, ова не е случај со Северна Македонија. Владите на Србија и Северна Македонија ги објавуваат документите на веб-локациите на собранијата, при што Северна Македонија има и веб-локација посветена на ИОБ. Освен тоа, не постои единствена точка која ја следи имплементацијата на иницијативата, што значи дека не може да се најде никаков извештај за напредокот кој е постигнат досега за ниту еден од потпишаните договори и Меморандуми за соработка во согласност со ИОБ. Ова е показател за важноста на ова истражување бидејќи дава поблизок и подетален осврт на ИОБ.

Овие оперативни практики се забележани како проблем и загриженост за ИОБ меѓу институциите и официјалните лица на земјите од земјите што не се учеснички во ИОБ. Министерствата за надворешни работи на Босна и Херцеговина и Црна Гора изработија анализа за ИОБ, но ниту една не беше толку наклонета кон ИОБ. Отсуството на стратешки планови и владини рамки беше опишано како слабост на иницијативата. Меѓусебното работење, или недостатокот од истото, со другите постојни регионални организации и иницијативи, комплементарноста со правото на ЕУ и отсуството на цврста поддршка од ЕУ беа прашањата покренати од претставниците на сите три земји. Сепак, треба да се забележи дека има политичка волја меѓу земјите што не се учеснички на ИОБ, особено Босна и Херцеговина и Црна Гора, чиешто политичко водство ја поддржува ИОБ и покажува подготвеност да дискутира за нивно можно учество во ИОБ. Земајќи го предвид националниот контекст и прашања на страната и на Босна и Херцеговина и на Косово, како што е разработено погоре, политичкиот капитал што го генерира ИОБ за политичките лидери засега може да биде привлечен за Црна Гора. Транспарентност во однос на напредокот во имплементацијата како и јасноста во владеењето и процесите на следење би помогнале да се изгради доверба дека иницијативата е вистински отворена за сите земји на Западен Балкан.

Прашањето за неучеството во ИОБ не се однесува само на самата иницијатива. За Босна и Херцеговина, со оглед на тоа што ентитетот Република Српска ја прифати ИОБ и на одреден начин ја претвори во етничко прашање, тоа значи потхранување на наративот кој е користен во Федерацијата на Босна и Херцеговина кој примарно ја смета иницијативата за политички проект за доминантност на Србија. Косово е единствената земја чијашто влада е цврсто против ИОБ. Освен неколку политички функционери и претставници на невладини организации, оваа позиција наголемо се споделува меѓу политичките чинители во земјата. Според спроведените интервјуа, резултатите од процесот на нормализација со Србија би ја докажале одлучноста доколку Косово одлучи да учествува во ИОБ. Како што покажува и анализата на земјата, косовско-српските односи веќе нанесуваат штета на моделите на билатерална соработка. Косово нема воспоставено билатерална соработка со Србија, Косово и Босна и Херцеговина во релевантните политички области од ИОБ како што се културата, туризмот, даночењето и инвестициите. Освен тоа, фактот што Србија, Босна и Херцеговина и Молдавија не ја признаваат независноста на Косово и одбиваат негово целосно застапување во ЦЕФТА значи дека Косово не е застапено во структурите на ЦЕФТА на техничко ниво.

ИОБ ја истакнува потребата и важноста од административните капацитети на земјите за вертикално транспонирање на политичката волја и одлучување за владина соработка и координација. Во однос на практичното имплементирање на регионалната економска интеграција по политички области, можни се две генерални согледувања. Прво, ИОБ е во интеракција со оперативниот регионален договор (ЦЕФТА) или регионалните иницијативи (Мултилатерален план за регионална економска соработка и Дополнителниот протокол од ЗРП)

особено во областите на слободното движење на стока и слободното движење на работници – области во кои ИОБ е најнапредна во однос на имплементацијата. Дополнителниот протокол 5 на ЦЕФТА ја поставува основата за програми заедно признавање за овластените економски оператори и за ветеринарните сертификати, сертификатите за безбедност на храна и на добиточна храна и на фитосанитарните сертификати. Со оглед на тоа што програмите за овластените економски оператори за Албанија, Србија и Северна Македонија ги минаа (позитивно) процедурите за валидација, ИОБ би можела да понуди ефективни средства за соработка за унапредување и обезбедување решенија за да се постигне напредок во оваа област. Договорот за ветеринарните сертификати, сертификатите за храна и за добиточна храна и фитосанитарните сертификати, од друга страна, ја поставува новата рамка којашто дозволува земјите да се договорат за списоците на производи кои ќе бидат регулирани надвор од ЦЕФТА. Со оглед на тоа што извозните забрани се опфатени со ЦЕФТА, договорот за безбедност на храна ветува нова соработка за укажување на недостатоците од храна и искористување на капацитетите за чување.

Во однос на трговијата со услуги, Дополнителниот протокол 6 ја утврдува правната рамка за либерализација на трговските услуги. И покрај тоа, се чини дека либерализацијата на пазарите на труд е главната новина за која придонесе ИОБ. Додека ЦЕФТА изречно се повлекува од регулирањето на оваа област, ИОБ воспоставува правна основа и политички алатки за олеснување на пристапот до пазарите на трудот. Бидејќи механизмите и инструментите кои се предвидени со договорот, вклучително протоколот за имплементација, сè уште не се официјализирани и имплементирани, нема доказ дали двата договора ќе направат некаква значајна промена во одредбите и процедурите и дали тие треба вистински да понудат слободен пристап до пазарите на труд. Во областа на заедното признавање на професионалните квалификации, дипломи и научни степени, истражувањето покажува дека постоењето на две иницијативи не е секогаш од корист. Од една страна, може да произлезат предизвици со имплементацијата доколку договори за признавање на дипломи и научни степени се применуваат истовремено. Од друга страна, договорите за заедно признавање на професионалната квалификација на регулираните професии (доктори по медицина, доктори по дентална медицина и архитекти) би ги дополниле договорите за пазарот на труд. Соработката во туризмот во ЦЕФТА/ЗРП и рамките на ИОБ се разликува, бидејќи со првата се прецизираат регулаторните аспекти додека со ИОБ се прецизираат има активностите за заедничка промоција на дестинации и производи.

Второто главно согледување е дека политичките заложби на земјите што учествуваат во ИОБ се вертикално насочени и бавно се имплементираат. Повеќето политички ветувања кои се повторуваат на самитите на ИОБ и на јавните настапи на лидерите на ИОБ допрва треба да се операционализираат. Процесот на ратификација на сите договори на ИОБ трае многу долго, особено за Северна Македонија. Само договорите за заедно признавање на овластените економски оператори беа ратификувани навремено. До денес, договорот за пазарот на труд и договорот за поврзаност на шемите за електронска идентификација се единствените трилатерални договори што се ратификувани од страна на сите три земји што учествуваат во ИОБ. Со оглед на тоа што договорот за безбедност на храната не е ратификуван од Северна Македонија, тој правно сè уште не е во сила.

ИОБ ги имплементираше или е во подготвителна фаза за имплементирање на договорите поврзани со трговија на стока и слободно движење на работници. Економските оператори ги користат придобивките од заедничкото признавање на програмите за овластените економски оператори, но концептот е релативно нов и бројот на овластени економски оператори останува мал. Понатаму, иако договорот за соработка во областа на ветеринарството, безбедноста на храна и на добиточна храна и фитосанитарната област не е ратификуван од сите страни, отпочната е имплементацијата на неговите одредби. Трите земји го усогласија списокот на

растенија и растителни производи за кои е потребен фитосанитарен инспекциски сертификат, како и плановите за следење и официјалните контроли, ја признаа лабораториската анализа и одобрија деловни оператори. Контролите се префрлија на териториите на земјите со цел да се намали времето на чекање на граничните премини. Сепак, (не)укинувањето на давачките и тарифите како што е утврдено со договорот покажува дека договорот не може да обезбеди дека обврзаност на земјите во однос на на договорените одредби и може да доведе до нееднаква имплементација на договорот. На сличен начин, покрај тоа што договорот за безбедност на храна не е ратификуван во Северна Македонија, сите земји ја почитуваат клаузулата за незабранување на извоз и имаат разменето информации за капацитетите за чување храна. Не можеше да се најде доказ од анализата на постојните податоци и спроведените интервјуа дека е имплементиран договорот за заштита од катастрофи и неговиот оперативен план за цивилна заштита.

Двата договори што би го овозможиле слободниот пристап до пазарот на труд за граѓаните на земјите што учествуваат во ИОБ сè уште се во подготвителна фаза на имплементација. Според интервјуираните лица, системите за информатичка технологија се оперативни и се во фаза на тестирање. Сепак, не е официјализирано како е-услугата „пристап до пазарите на труд“ би се имплементирала во практика. Протоколот за имплементација, како што е предвиден со Договорот за условите за слободен пристап до пазарот на труд треба да го појасни ова прашање, штом се договори во целост од страните и штом стане јавен.

Во другите политички области, состојбата значително се разликува. Меморандумите за разбирање за културна соработка и кинематографија и аудиовизуелна уметност не се имплементирани. Освен изолирани случаи на соработка засновани на иницијативата за индивидуални културни институции, релевантните министерства немаат започнато активности кои би ја олесниле соработката или создавањето заеднички фонд за филмови. Меморандумот за разбирање за соработката на даночните управи во Западен Балкан е во почетна фаза на имплементација со оглед на тоа што неодамна беше одржан еден билатерален состанок меѓу даночните органи на Србија и Северна Македонија за да се дискутира за патот за соработка. Единствениот исклучок е Меморандумот за разбирање за туризмот, кој е имплементиран. Организирањето заеднички настани и заедничко учество на саемице за туризам е една од највидливите активности на ИОБ, при што винскиот туризам е примарен фокус на иницијативата.

Кога станува збор за земјите што не учествуваат во ИОБ во контекст на имплементација на релевантните политики на ИОБ, може да се донесат неколку заклучоци. Бавното темпо на имплементација на објавените активности не покажува никакви вредни предлози или додадена вредност, кои произлегуваат од учеството во ИОБ. Сепак, истовремено треба да се земе предвид нивото на подготвеност на земјите што не учествуваат во ИОБ за приклучување кон тековните иницијативи. Со оглед на тоа дена анализата на земјите прикажана за овластените економски оператори или за основањето услуги за електронска идентификација и доверба и пристапот до пазарите на труд укажуваат дека Босна и Херцеговина и Косово дури не би можеле да бидат подготвени за ги спроведат договорните обврски според ИОБ. Дополнително, (не)комплементарноста со правото на ЕУ е посочена како потенцијално одлучувачки фактор за (не)учеството во ИОБ. Понатамошното истражување треба да се фокусира на овој аспект за секој договори кој е потпишан во рамките на ИОБ, давајќи приоритет на договорите кои веќе се имплементирани или се во напредна фаза од подготвителните активности.

- **Би можело подобро да се разработи визијата на ИОБ за регионална економска интеграција на патот кој интеграцијата во ЕУ на Западен Балкан и да се подобри**

надлежноста на иницијативата со среднорочен план за развој.⁴ Овој план за развој треба да обезбеди преглед на политичките области што треба да ги опфати иницијативата во предвидлива иднина, заедно со инструментите (Договори, Меморандуми за разбирање, програми, политички акции) кои ќе обезбедат операционализација на политичката заложба на терен. Периодите на имплементација треба да бидат реалистично одредени и периодично да се ревидираат. До најголем можен степен, планот за развој треба да ги истакне интересите на Западен Балкан како влезна точка за сите земји во регионот. Планот за развој на ИОБ треба да го земе предвид нивото на подготвеност за имплементирање на политичките активности во однос на правото на ЕУ.

- **Земање предвид развој на управувачка структура кој ги опишува координацијата, имплементацијата и следењето на функциите и одговорностите на регионално и на национално ниво.** Во *ад хок* координативен пристап, се презема политичка активност тогаш кога е постигнат договор. Во институционализиран механизам, централизирано донесување одлуки може да се врши колективно или од една институција која дејствува во име на земјите-учеснички. Доколку иницијативата има за цел да опфати трајни и структурни предизвици долгорочно, може да се претпочита институционализиран формален механизам. Доколку предизвикот е краткорочен, *ад хок* механизам би бил поефикасен инструмент за справување со предизвикот. Сепак, треба да се има предвид дека *ад хок* механизмот е помалку ефикасен и би налагал повеќе време за преговори и одредена форма на форум за олеснување на преговорите.⁵
- **Подобрување на целокупната транспарентност за зголемување на одговорноста и за избегнување негативни перцепции во рамките на ИОБ и надвор од ИОБ.** Транспарентноста би можела да се подобри преку пренесување на сите потпишани Договори и Меморандуми за разбирање досега, на производите од договорите (како што се одлуки за имплементација, подзаконски акти и др.) како и секој документ(и) изработен(и) на регионално или национално ниво (извештаи, записници, заклучоци и др.) на јазиците на земјите-учеснички. Националните институции треба да обезбедат информации за одговорното лице(а) и за имплементацијата на Договорите и Меморандумите за разбирање на ИОБ кои се релевантни за нивниот опсег на работење. Освен тоа, иницијативата би можела да биде транспарентна и отворена за сите засегнати страни, вклучително и граѓанските организации. ИОБ би имала придобивка доколку граѓанското општество може да ги следи и отворено да ги дискутира за постигнувањата во рамките на иницијативата.
- **Забрзување на имплементацијата на билатералните и мултилатералните договори кои ја олеснуваат регионалната соработка и интеграција.** Со доволно човечки и административни ресурси, политичките заложби би биле реализирани како конкретни политички акции и би го зголемиле кредибилитетот на проектот за регионална интеграција. Договорите и Меморандумите за соработка треба да бидат целосно донесени или ратификувани за да се избегне нееднаква имплементација меѓу страните. Регионалната соработка треба да се воочи и имплементира како отскочна штица кон единствениот пазар на ЕУ, а со тоа сите политички активности треба да бидат во насока на правилата и стандардите на ЕУ.

⁴ Ристовски и Кацарска (бр. 154).

⁵ Видете повеќе: Гхош А. и Массон П (1994): Економска соработка во неодреден свет; Oxford, UK; Cambridge, Mass., USA: B. Blackwell.